

Teória výchovy v čase mimo vyučovania v systéme pedagogickej vedy

PhDr. EMÍLIA KRATOCHVÍLOVÁ, CSc.,
Výskumný ústav pedagogický, Bratislava

ÚVOD

Po XVII. zjazde KSČ a zjazde KSS stoja náročné úlohy aj pred teóriou a praxou výchovy, v ktorej sa projektuje budúcnosť našej spoločnosti. Oprávnené sa očakáva, že pedagogická veda bude účinným nástrojom pri výchove socialistického človeka.

Pedagogickej vede sa u nás často vyčítalo zaostávanie za potrebami spoločenskej praxe — niekedy viac, inokedy menej oprávnené podľa toho, aké boli objektívne podmienky pre plnenie úloh, pre rozvoj teórie i pre využívanie a uplatňovanie vedeckých poznatkov vo výchovnovzdelávacej praxi i subjektívne príčiny nedostatkov.

Postupne sme pochopili, že škola — i keď je dôležitým výchovným činiteľom — nemôže obsiahnuť všetky úlohy pri výchove socialistickej osobnosti. Nadväzuje na základy výchovy v rodine, na jej výsledky nadväzuje výchovné pôsobenie ďalších činiteľov v celospoločenskom systéme komunistickej výchovy. Práve pôsobenie ďalších činiteľov — mimo rodiny a mimo školy — spolu vytvára širokú a mnohostranne špecifikovanú oblasť výchovy, ktorá sa realizuje v čase mimo školského vyučovania v škole i mimo školy. Patrí sem výchovná činnosť školských družín, školských klubov, domovov mládeže, záujmových útvarov, domov pionierov a mládeže, staníc mladých technikov, prírodovedcov, turistov, spoločenských organizácií a záujmových zväzov NF — z hľadiska výchovy detí a mládeže najmä Pionierskej organizácie SZM a Socialistického zväzu mládeže — a ďalších spoločenských organizácií, ktoré sa obsahom svojej činnosti zameriavajú aj na deti a mládež, ako sú ROH, ČSZTV, ZČSSP, Zväzarm a ďalšie, ďalej činnosť kultúrno-osvetových zariadení, prostriedkov masovej komunikácie a pri začleňovaní mládeže do pracovného procesu aj výrobnjej organizácie. Aj týmto problémom sa venuje pozornosť v pedagogickej teórii. Otázkou je, či v dostatočnej miere vzhľadom k šírke problematiky v spoločenskej praxi a či výsledky teórie sú rozpracované do takej miery, aby slúžili a mohli byť užitočné praxi. Súvisí s tým aj problém teórie výchovy mimo vyučovania a teórie mimoškolskej výchovy ako

pedagogických disciplín v systéme pedagogickej vedy a mnohé ďalšie metodologické i iné problémy a ich prejavy vo výchovnej praxi.

Teória vo vzťahu k praxi by mala nielen analyzovať problémy, objasňovať ich, hľadať cesty ich riešenia, odhaľovať všeobecné zákonitosti a zákony, rozvíjať poznanie, ale mala by dávať aj podnety pre prax. Pedagogika sa vyvíjala ako empirické teórie vedy, ako o tom píše J. Skalková.¹ Aj vývoj v teórii výchovy v čase mimo vyučovania sa uberal skôr od spoločenských potrieb, od nastolených praktických problémov k rozpracovaniu v teórii. Podnety od teórie k praxi boli zriedkavejšie, čím pedagogika v dostatočnej miere neplnila prognostickú funkciu.

V praxi našej socialistickej spoločnosti sa sformoval pomerne ucelený a fungujúci organizačný systém výchovy v čase mimo vyučovania v škole a mimo školy. Avšak, ako správne píše V. Staňková, „teorie výchovy mimo vyučování se jako dílčí pedagogická disciplína postupně utváří.“² Jej rozvoj bol vyvolaný praktickými potrebami a predovšetkým rozvojom zariadení, inštitúcií, ktoré organizujú a realizujú činnosť detí a mládeže v čase mimo vyučovania v škole i mimo školy.

V praxi se otázkam výchovy v čase mimo vyučovania venuje u nás cieľavedomá pozornosť od oslobodenia. Teória mimoškolskej výchovy sa rozvíja následne a v systéme pedagogickej vedy sa vyčleňuje iba v ostatných desaťročiach. Súvisí to s rozvojom pedagogických poznatkov z praxe špecializovaných foriem výchovy a s vývinom názorov na výchovu a predmet pedagogiky ako vedy, s vývinom jej systému.

Keď skúmame problém teórie výchovy v čase mimo vyučovania v škole a mimo školy ako špecifickej disciplíny a jej miesta v systéme pedagogickej vedy, nemožno obísť otázky súvisiace s jeho vývinom. V. I. Lenin považuje v spoločenských vedách za najdôležitejšie „pohlížať na každou otázku z toho hľadiska, jak určitý jev v dějinách vznikl, jakými etapami prošel tento jev ve svém vývoji, z hlediska tohoto jeho vývoje se podívat, čím se věc stala nyní“.³ Poučiac sa z týchto myšlienok pokúsime sa hľadať odpovede na uvedený problém cestou historickej a logickej analýzy. Vychádzať budeme pritom zo základných pedagogických diel a najpoužívanějších vysokoškolských učebníc pedagogiky u nás od oslobodenia, ktoré poskytujú obraz o vývoji pedagogického myslenia i pedagogiky ako vedy.

TEÓRIA VÝCHOVY V ČASE MIMO VYUČOVANIA V SYSTÉME PEDAGOGIKY OD R. 1945

Po oslobodení našej vlasti stáli pred pedagogickou vedou nové úlohy, vyplývajúce z nových spoločenských potrieb na úseku výchovy a vzdelávania, v bojoch o jednotnú školu a jej budovanie. Pred pedagógmi bola pritom aj zložitá úloha prebudovania pedagogickej vedy na marxisticko-leninských základoch, úloha budovania socialistickej pedagogiky. Najmä po Februári 1948 nastáva vo vývine našej pedagogiky obdobie filozofickej, metodologickej prestavby na základoch marxisticko-leninského učenia.

Významnú pomoc pre nás vtedy znamenali možnosti opierať sa o výsledky

sovietskej pedagogiky. Prostredníctvom práce O. Pavlíka „Vývin sovietskeho školstva a pedagogiky so zreteľom na školu povinnú“,⁴ diela základného významu, mohli sa naši učitelia, pedagógovia už v r. 1945 zoznámiť so základnými ideami sovietskej školy a pedagogiky, čo výrazne ovplyvnilo ďalší vývoj našej pedagogickej vedy.

Nemali sme po oslobodení učebnice spracované na pozíciách marxizmu-leninizmu, a tak sa na Slovensku používali staré učebnice i v nových vydaniach, ako bola PEDAGOGIKA⁵ a PEDAGOGIKA II.⁶ od J. Čečetku, podobne ako sa v českých krajoch používali učebnice pokrokových pedagógov poplatné svojej dobe autorov O. Kádnera, J. Hendricha, O. Chlupa. Pedagogika autora J. Čečetku sa zaoberá aj otázkami pedagogických disciplín, avšak výchova žiakov mimo vyučovania ani mimoškolská výchova — okrem ľudovýchovy — sa nespomínajú.

V našej pedagogike bola situácia taká, ako píše J. Skalka:

„Po osvobození Československa naši pedagogové začínali pracovať v podstatě ve čtyřech vytvářejících se disciplínách pedagogiky, a to v didaktice, v teorii výchovy (v užším smyslu), v předškolní pedagogice a v dějinách pedagogiky.“⁷ Vzhľadom na naliehavé potreby školy venuje sa prvoradá pozornosť didaktike a ďalším disciplínám následne.

V 50-tych rokoch plnili úlohy základných učebníc pedagogiky u nás práce sovietskych autorov, ktoré sa vtedy pohotovo prekladali. Boli to najmä PEDAGOGIKA, učebnica pre pedagogické inštitúty a univerzity od kolektívu autorov za redakcie I. A. Kairova (Moskva 1948, Bratislava 1950), ďalej PEDAGOGIKA od B. P. Jesipova a N. K. Gončarova (Moskva 1950, Praha 1952, II. vyd.), PEDAGOGIKA za redakcie I. A. Kairova, N. K. Gončarova, B. P. Jesipova, L. V. Zankova (Moskva 1956, Bratislava 1957). V štruktúre pedagogiky sa zatiaľ v nich nevyskytuje teória výchovy v čase mimo vyučovania medzi pedagogickými disciplínami. Avšak v obsahu všetkých uvedených učebníc je venovaný priestor problematike mimotriednej (vneklassnoj) a mimoškolskej (vneškolnoj) práci, ako aj pionierskej a komsomolskej organizácii v škole. Mimotriedna práca sa chápe ako „rozmanitá vzdelávaco-výchovná práca so žiakmi, ktorú koná škola okrem základného vyučovania“,⁸ a mimoškolská práca ako „rozmanitá vzdelávaco-výchovná práca s deťmi, konaná všelijakými ustanovizňami a organizáciami mimo školy“.⁹ Učebnice si ich všímajú ako osobitné oblasti činnosti práce s deťmi, ale o teórii ich výchovného pôsobenia sa zatiaľ nehovorí. Uvedené prístupy a chápanie sme prevzali aj v našej praxi i teórii. Pri rozličných príležitostiach hodnotenia rozvoja nášho školstva a pedagogiky sa oprávnené oceňuje významný vplyv sovietskej pedagogiky. Aj v súčasnosti sa naša pedagogická teória rozvíja v úzkej súčinnosti so sovietskou pedagogikou.

Začiatkom 60-tych rokov prichádza významná učebnica českých autorov pod redakciou O. Chlupa a J. Kopeckého PEDAGOGIKA (Praha 1962, Bratislava 1966). I keď sa konkrétne otázkami pedagogických disciplín nezaobera, v obsahu je sledovaná problematika výchovy mimo vyučovania v škole a mimo školy, zastúpená otázkami riadenia a kontroly mimotriednej a mimoškolskej práce (v týchto súvislostiach sa chápe ako „forma doplnkového vyučova-

nia“), ďalej otázkami výchovy v spoločenských organizáciách, osobitne v detskej a mládežníckej organizácii — PO a ČSM, otázkami verejnej starostlivosti o deti v školských a mimoškolských výchovných zariadeniach a inštitúciách, ako sú domy pionierov a mládeže, stanice mladých technikov, prírodovedcov, turistov, školské družiny, domovy mládeže a detské domovy.

Významný prínos vo vývoji skúmanej problematiky znamenalo kolektívne dielo českých a slovenských pedagógov PEDAGOGICKÝ SLOVNÍK, I. DÍL A—O (Praha 1965) a PEDAGOGICKÝ SLOVNÍK, 2. DÍL P—Ž (Praha 1967) pod redakciou B. Kujala z VÚP v Prahe ako vedúceho redakcie, A. Boháča (VÚOŠ Praha), J. Kotoča (VÚP Bratislava). V hesle „pedagogika“ (autor J. Váňa) medzi pedagogickými disciplínami uvádza aj teóriu mimoškolskej výchovy, ktorej predmet vymedzuje ako „obsah, metódy výchovného pôsobení na mládež mimo školu, predovšetkým v pionýrskej organizácii a ve svazu mládeže“.¹⁰ V slovníku ďalej nájdeme heslá „výchova mimo vyučování“ a „výchova mimotriední“ (autor V. Bláha). Je to tiež dokladom toho, že výchovná prax jej potreby zväčša predchádza pedagogickú teóriu, teória výchovy mimo vyučovania sa zatiaľ a ešte dlho nevyčleňuje v systéme pedagogickej vedy, hoci niektoré jej problémy sa riešili v rámci teórie výchovy. Uvedený prístup zodpovedal stavu rozvoja pedagogických disciplín.

V ďalších preložených učebniciach sovietskych autorov N. I. Boldyreva, N. K. Gončarova, B. P. Jesipova, F. F. Koroleva PEDAGOGIKA (Moskva 1968, Bratislava 1972) a T. A. Iljinovej PEDAGOGIKA (Moskva 1969, Praha 1972) sa v členení pedagogických disciplín teória výchovy mimo vyučovania ani teória mimoškolskej výchovy nepripomínajú, i keď v obsahu sú otázky práce pionierskej a zväzákkej organizácie v škole. T. A. Iljinová do výchovy v širšom pedagogickom zmysle zahŕňa aj činnosť stranických, komsomolských, odborových a iných spoločenských organizácií a kultúrno-osvetových zariadení. Tiež pripomína možnosť doplniť pedagogické disciplíny aj o pedagogiku kultúrno-osvetových zariadení, i keď v danej etape vývoja pedagogiky sa ako samostatné odbory nevyčleňovali.

Uvedené práce sovietskych a českých pedagógov plnili v období nedostatku pôvodnej tvorby učebníc na Slovensku objektívne významnú úlohu základnej pedagogickej literatúry.

Výrazná pozornosť problematike výchovy mimo vyučovania sa venuje v kolektívnom diele slovenských a českých pedagógov a pedagogických psychológov TEÓRIA VÝCHOVY autorov E. Bakoša a kolektívu (Bratislava 1972). V. Bláha, autor kapitoly „Výchovné pôsobenie na žiakov základnej školy v čase mimo vyučovania“, nadväzuje na koncepciu širokého poňatia výchovy mimo vyučovania (vrátane mimoškolskej a mimotriednej výchovy), ako ju predtým vymedzil v Pedagogickom slovníku (Praha 1967). Rozpracúva jej základné otázky ako teórie výchovnej práce so žiakmi v čase mimo vyučovania bez ohľadu na organizátorov. Vyjadruje základný prístup k problematike, jej charakteristiky, ako sú v súčasnosti obsiahnuté aj v dokumente Ďalší rozvoj československej výchovnovzdelávacej sústavy, v metodických materiáloch rezortu školstva, ako sa chápe najmä v prácach českých autorov (V. Bláha, R. Opat, R. Sedlář, V. Staňková).

V ďalších prácach slovenských a českých pedagógov je pri členení pedagogických disciplín mimoškolská pedagogika a teória výchovy mimo vyučovania rozlične zastúpená. V. Kačáni v ÚVODE DO PEDAGOGIKY (Bratislava 1974) uvádza pri členení z hľadiska charakteru výchovného zariadenia aj pedagogiku mimovyučovaciu (sem zahŕňa okrem pedagogiky rodinnej výchovy aj pedagogiku mládežníckej a detskej organizácie, tiež pedagogiku výchovných zariadení) a mimoškolskú pedagogiku (kde zahŕňa pedagogiku dospelých, pedagogiku sociálnych zariadení, vojenskú pedagogiku a i.). Z integrujúceho hľadiska (kde člení pedagogické vedy na základné, hraničné a aplikované) uvádza medzi aplikovanými vedami aj mimoškolskú pedagogiku, pedagogiku sociálnych zariadení a pedagogiku mládežníckej organizácie. Pritom teóriu výchovy mimo vyučovania neuvádza.

Podobný prístup nachádzame aj v ďalšom ÚVODE DO PEDAGOGIKY od Ch. Vorlíčka (Praha 1979), ktorý medziiným hovorí aj o pedagogike druhého stupňa základnej školy s mimotriednou pedagogikou ako jej súčasťou, ďalej o mimoškolskej pedagogike so súčasťami pedagogiky detskej organizácie, pedagogiky mládežníckej organizácie a i. O teórii výchovy mimo vyučovania žiakov SŠ sa nezmieňuje.

Iné riešenie predstavuje PEDAGOGIKA PRE PEDAGOGICKÉ FAKULTY VYSOKÝCH ŠKÔL od J. Velikaniča a kolektívu (Bratislava 1978), ktorá v sústave pedagogických disciplín jednoznačne uvádza: „teória výchovy mimo vyučovania (mimotriedna a mimoškolská výchova)“.¹¹ Uvedený prístup k teórii výchovy mimo vyučovania s obsahom mimotriednej a mimoškolskej výchovy vyjadruje v súčasnosti najrozšírenejšie chápanie tejto oblasti výchovy. Napriek tomu nezhodujú sa stanoviská pedagógov ani v súčasnosti.

V učebnici ZÁKLADY VOJENSKEJ PEDAGOGIKY od kolektívu autorov pod vedením L. Vaniša (Praha 1983) pri klasifikácii pedagogických disciplín sa konštatuje iba v poznámke pod čiarou, že „za relatívne samostatnú vedeckú disciplínu sa rovnako považuje teória mimoškolskej výchovy“.¹² Pritom v systéme pedagogickej vedy sa neuvádza.

V ďalšej vysokoškolskej učebnici ZÁKLADY SOCIALISTICKEJ PEDAGOGIKY od kolektívu autorov pod vedením K. Gallu a R. Sedlářa (Praha 1983) sa medzi pedagogickými disciplínami uvádza aj „u nás již značně rozvinutý obor pedagogiky mimoškolní nebo — jak se také označuje — mimo vyučování“.¹³

Problémy systému pedagogickej vedy, nevyjasnené otázky odráža aj PEDAGOGICKÁ ENCYKLOPÉDIA SLOVENSKA 1. A—O (Bratislava 1984) a PEDAGOGICKÁ ENCYKLOPÉDIA SLOVENSKA 2. P—Ž (Bratislava 1985), ktorá v zmysle svojho poslania zhŕňa a predstavuje poznatky pedagogickej vedy po súčasnosť. Medzi pedagogickými disciplínami v hesle „Pedagogika“ sa uvádzajú aj teória mimoškolskej výchovy mládeže, aj teória pionierskeho a mládežníckeho hnutia ako osobitné oblasti socialistickej pedagogiky. Teória výchovy mimo vyučovania sa opäť neuvádza. Ďalej je uvedené heslo „mimoškolská pedagogika“, ktorá sa charakterizuje ako „pedagogická disciplína, ktorej predmetom je výchova detí a mládeže v mimotriednych, mimoškol-

ských zariadeniach".¹⁴ Ako samostatné heslá sú tiež spracované pojmy „mimo-
triedna výchova“, a „výchova mimo vyučovania“.

Uvedené rôzne názory a chápania teórie výchovy v čase mimo vyučovania, resp. teórie výchovy mimo vyučovania a mimoškolskej výchovy, a miesto tejto disciplíny, resp. disciplín v systéme pedagogickej vedy, ukazujú jednak postup vývinu a jednak mnohé neujasnené a neprepracované otázky pedagogickej teórie i v súčasnosti, ktorým by bolo treba venovať sústredenejšiu pozornosť.

VÝCHOVA V ČASE MIMO VYUČOVANIA V PEDAGOGICKEJ PRAXI A V TEORETICKOM SYSTÉME PEDAGOGIKY V SÚČASNOSTI

Z uvedenej analýzy základnej pedagogickej literatúry vyplýva, že ani v súčasnosti nemá teória výchovy mimo vyučovania a mimoškolská pedagogika zatiaľ ustálené miesto v systéme pedagogickej vedy, ani nie je pedagogickou terminológiou presne vymedzovaná. Možno ju v súčasnosti považovať za relatívne samostatnú disciplínu, resp. disciplíny v systéme pedagogickej vedy?

Pri riešení tohto problému treba najskôr odpovedať na otázku, ako spĺňa základné kritériá kladené na vedeckú teóriu, vedeckú disciplínu.

Vo vymedzovaní pojmov „vedecká teória“, „veda“ niet jednoznačnosti, ako svedčia práce viacerých autorov.¹⁵ Spomeňme aspoň K. Gallu, ktorý uvažujúc o problémoch systému pedagogických vied, píše, že „nejjednoduchšie pojetí vedecké disciplíny se chápe jako určitý soubor studií, teoretických úvah a popřípadě výzkumů o víceméně přesně vymezeném okruhu přírodních nebo společenských skutečností (jevů, projevů). Další pojetí zdůrazňuje v této souvislosti usoustavnění poznatků a pouček o uvedeném úseku bádání, a tím přesnější vymezení badatelského a vědeckého oboru proti oborům ostatním“.¹⁶

O problematike existuje pomerne bohatá pedagogická literatúra, vrátane monografických prác komplexného poňatia jej obsahu, ako aj rozpracovania čiastkových problémov. V štátnom pláne základného výskumu i v rezortnom pláne výskumu ministerstiev školstva boli a sú riešené problémy jej obsahu. V súčasnosti sa môže prezentovať viac či menej usústavenými poznatkami v snahách o cieľavedomé rozpracovanie systému výchovy v čase mimo vyučovania podobne, ako ide o rozpracúvanie systému komunistickej výchovy komplexne. K teoretickému rozpracovaniu pedagogických aspektov tejto problematiky prispeli od začiatku 60-tých rokov časopiseckými i monografickými prácami mnohí českí a slovenskí pedagógovia, predovšetkým V. Bláha, B. Blížkovský, J. Brindza, M. Brenčíčová, N. Dedeková, V. Fedorová, R. Opata, A. Osúch, L. Pecha, M. Pradka, M. Ričalka, R. Sedlář, V. Staňková, E. Sýkora, J. Škoda, I. Vaňková, L. Višňovský, Ch. Vorlíček. Pritom slovenskí autori rozpracúvajú viac špecifické otázky, pôsobenie jednotlivých výchovných činiteľov, a českí autori venujú väčšiu pozornosť komplexnejším koncepciám teórie výchovy mimo vyučovania.

Problémom stále zostáva neujasnená terminológia. Napriek tomu v súčasnosti už nemožno pochybovať o tom, že ako pedagogická disciplína má svoj predmet skúmania, ktorý je od teórie výchovy odlišený jednak podľa kritéria

inštitucionálneho prístupu (školská pedagogika — mimoškolská pedagogika) a jednak podľa kritéria obsahu vo vzťahu k záväzným povinnostiam žiakov vo vyučovaní a dobrovoľným činnostiam v čase mimo vyučovania (výchova mimo vyučovania — i keď protichodný pojem výchova vo vyučovaní sa nepoužíva, pretože ho vyjadruje komplexný výchovnovzdelávací proces). Pri tom o správnosti a presnosti pojmov treba ďalej uvažovať.

Nemožno sa vyhnúť i v súčasnosti neujasnenej, a tým i neujednotenej terminológii, keď základné pojmy „výchova mimo vyučovania“, „mimotriedna výchova“, „mimoškolská výchova“ vyjadrujú zväčša jednu a tú istú oblasť pedagogickej praxe i teórie a naopak rozdielne stanoviská autorov pri ich vymedzovaní a užívaní, vyplývajúce opäť z rozdielných prístupov. Preto ak sledujeme a snažíme sa vymedziť predmet tejto pedagogickej disciplíny, musíme vychádzať z obsahu uvedených základných pojmov. Opierame sa predovšetkým o diela encyklopedického charakteru, ako i o ďalšie závažné práce renomovaných autorov.

Pojmy „mimoškolská výchova“ a „mimotriedna výchova“ sme prevzali v 50-tych rokoch zo sovietskej pedagogiky (ako ukázala analýza základných učebníc pedagogiky). Vyjadrovali predovšetkým odlíšenie výchovy organizovanej mimo povinného vyučovania školou a inými organizáciami, teda z inštitucionálneho hľadiska. Tak sa používali v starších prácach našich autorov zaoberajúcich sa týmito otázkami (R. Opata, L. Pecha, R. Sedlář, M. Brenčičová), ako aj v prekladoch sovietskych prác až po súčasné obdobie (z posledných prác napr. N. I. Boldyrev, T. A. Il'jinová).

V priebehu vývoja pedagogickej teórie a podmienok vo výchovnej praxi prestávali uvedené pojmy vyhovovať a hľadali sa výstižnejšie, presnejšie. Takým sa ukázal pojem „verejná výchova mimo vyučovania“, skrátene „výchova mimo vyučovania“, ktorý chcel ujednotiť oba pojmy z odôvodnených príčin. Svedčí o tom diskusia v časopise *Socialistická škola* v rubrike „Mimotřídní a mimoškolní výchova“, najmä príspevok B. Blížkovského, kde sa snaží mimo iného prispieť aj k riešeniu terminologických otázok. Píše: „Dosud se běžně užívá k označení rozmanitých činností žáků organizovaných mnohými činiteli v době mimo vyučování pojmů „mimotřídní a mimoškolní výchova“... Domnívám se, že dnes, kdy se škola stává vedoucím a koordinujícím činitelem veškeré výchovy dětí a mládeže, již s těmito pojmy nevystačíme, vždyť i tzv. „mimoškolní výchova“ má být usměrňována školou. Užijí proto k označení dané skutečnosti delšího, ale jasnějšího termínu „veřejná výchova mimo vyučování“... je nutné v současné době vidět především jednotu a specifičnost dvou velkých oblastí — výchovy veřejné a rodinné.“¹⁷

Vážnym dôvodom pre nový termín boli aj deformácie vo výchovnej praxi, ako o tom píše V. Bláha, ktorý oba pojmy — mimotriedna a mimoškolská výchova — chápal ako pojmovú dvojicu, vyjadrujúcu jednu podstatu javu. „Avšak v padesátých a šedesátých letech někteří naši pedagogové tuto pojmovou dvojici obsahově rozdělili. Začali teoreticky zdůvodňovat, že tzv. mimotřídní výchova je úzce spojena s vyučováním a tvoří s ním jednotu. Přitom prý mezi mimotřídní a mimoškolní výchovou je zásadní a podstatní rozdíl. Důsledkem této koncepce bylo mj. úzké podřizování školní mimovyučovací vý-

chovné činnosti s deťmi zámerným, potrebám, cieľom a úkolom školského vyučovania. S tým bolo spojené pronikanie didaktických spôsobov práce do tejto oblasti. Kromě toho se uměle vytvářela přehrada mezi tzv. výchovu mimotřídní a mimoškolní, mezi školní mimovyučovací činností a činností tehdejší PO ČSM ... S ohledem na jistý vývoj v oblasti výchovy mimo vyučování v letech socialistického budování u nás a s ohledem na hlubší poznání této problematiky považujeme za vědecky správnější používat termínu „výchova mimo vyučování“ (žáků, učňů atd.), a to z důvodů logických a konečně i z důvodů vědeckognozeologických.“¹⁸

Zostáva konštatovať, že pojem v skrátenej znení „výchova mimo vyučovania“ se vžil ako termín s obsahom vyjadreným v Pedagogickom slovníku,¹⁹ najmä v prístupoch českých autorov. Avšak nie s pôvodne, zamýšľaným zámerom ako jednotiaci pojem, ale popri ďalšej existujúcich a užívaných termínoch mimotriednej a mimoškolskej výchovy. A tak napriek dobrej i odôvodnenej snahe sa terminológii nepomohlo, i keď navrhovaný nový termín v tom čase vystihoval výchovnú realitu a sledoval aj prekonanie negatívnych javov v praxi. V tom treba vidieť prínos v danej etape vývoja pedagogickej teórie.

V Pedagogickom slovníku sa „výchova mimo vyučovania“ (autor V. Bláha) vymedzuje ako „veškerá veřejná výchovná činnost s dětmi a mládeží uskutečňovaná mimo povinné vyučování; uskutečňují ji škola, dětská a mládežnická organizace, různé státní instituce a společenské organizace pracujících.“²⁰ Medzi pedagogickými disciplínami sa uvádza „teória mimoškolskej výchovy“, ktorej predmet sa vymedzuje logicky vzhľadom k obsahu pojmu ako „obsah a metody výchovného působení na mládež mimo školy, především v pionýrské organizaci a ve svazu mládeže.“²¹ Ďalej sa uvádza jednoznačný prístup k sledovaným pojmom vyjadreným v heslách slovníka takto: „výchova mimoškolní → výchova mimo vyučování“, „výchova mimotřídní → výchova mimo vyučování.“²² K vymedzeniu uvedených pojmov treba poznamenať, že nebolo dôsledné. Ich obsah sa prekrýva s obsahom uvedenej teórie mimoškolskej výchovy. A tento problém vlastne pretrváva po súčasnosť. V. Bláha neskoršie spresňuje obsah pojmu „výchova mimo vyučovania“, keď píše, že „oba pojmy nahrazujeme pojmem „společensky organizovaná výchova mimo vyučování“ (žáků, učňů atd.). Rozumíme jím takovou činnost školy a různých neškolských společenských institucí a organizací, kterou se v době mimo povinné školní vyučování a mimo přímý a bezprostřední vliv rodiny zabezpečuje cílevědomé pokračování výchovně vzdělávacího procesu a kterou se současně vytvářejí i vhodné podmínky a možnosti pro různorodé aktivní společenské (individuální i kolektivní) uplatnění a seberealizaci žáků, a to prostřednictvím pedagogicky cílevědomého ovlivňování a organizace způsobu jejich odpočinku a rekreace, zábavy a dobrovolného sebevzdělávání, zájmové činnosti a společenské aktivity a angažovanosti.“²³ S týmto obsahom pojem užíva i V. Staňková. R. Opatá síce píše, že „termín „výchova mimo vyučování“ užíváme pro označení celé rozsáhlé oblasti představované výchovou mimotřídní a mimoškolní“,“²⁴ avšak tiež uvádza, že „termín „mimoškolní výchova“ je třeba vyhradit pro činnost skutečně mimoškolních organizací a institucí (PO SSM, SSM, domy pionýrů a mládeže, ČSTV, ČSPO atd.).“²⁵ R. Sedlář pracuje aj s pojmom „výchova

mimo vyučování“, aj s pojmom „mimoškolská výchova“. Píše: „Pod pojmom výchova žactva mimo vyučování je treba rozumieť výchovne vzdelávacie práce konané s deťmi mimo vyučování, ale v rámci výchovnej soustavy, tedy především výchovou organizovanou školou ve spolupráci s jinými výchovnými institucemi pro děti a mládež.“²⁶ Rozlišuje oba pojmy. „Vedle školy, která je spolu s Pionýrskou organizací SSM hlavním činitelem výchovy žactva mimo vyučování, podílí se na výchově dětí a mládeže v jejich volném čase řada mimoškolních výchovných institucí.“²⁷ Ďalej píše o jednote školskej a mimoškolskej výchovy žiactva.

Napriek snahe o zjednotenie termínov používali sa v teoretických prácach a tým viac v praxi a aj v súčasnosti stále prežívajú pojmy mimotriednej a mimoškolskej výchovy popri pojme výchova mimo vyučovania. Pojem „mimotriedna výchova“ popri pojme „výchova mimo vyučovania“ evidentne stratil svoj obsah, a tým aj význam. Niektorí autori snažili sa terminologické otázky riešiť analogicky ako vo všeobecnej pedagogike – vymedzovaním mimoškolskej výchovy v širšom a užšom slova zmysle, ako uvádza M. Brenčičová: „Mimoškolská výchova v širšom slova zmysle je teda výchovnovzdelávacia činnosť, ktorá sa koná mimo vyučovania a záväzného učebného plánu vo všetkých mimotriednych a mimoškolských zariadeniach, ale aj v spoločnosti vôbec, prostredníctvom masovokomunikačných prostriedkov a vplyvu spoločenského prostredia... Mimoškolská výchova v užšom slova zmysle, ktorú chápeme ako výchovno-vzdelávaciu činnosť mimo vyučovania, ktorú organizujú výchovné organizácie, výchovné inštitúcie a výchovné zariadenia a iní činitelia mimo školy.“²⁸ Do mimotriednej výchovy sa potom zahŕňala všetka činnosť mimo vyučovania v škole, ktorú organizovala škola, vrátane činnosti školských družín a klubov. Autorka z toho logicky vyvodzuje mimoškolskú pedagogiku ako vednú disciplínu, ktorej predmetom skúmania sú uvedené oblasti mimotriednej a mimoškolskej výchovy v užšom zmysle.

Podobný prístup je vyjadrený aj v Pedagogickej encyklopédii Slovenska. Ako už bolo uvedené, ako samostatné heslá nájdeme „výchova mimo vyučovania“, „mimotriedna výchova“, „mimoškolská pedagogika“. Výchova mimo vyučovania sa chápe ako „výchovná činnosť, ktorú organizuje škola, Pionierska organizácia, Socialistický zväz mládeže a ďalšie spoločenské organizácie mimo vyučovania vo voľnom čase detí a mládeže. Výchova mimo vyučovania sa uskutočňuje v školských družinách, školských kluboch, detských domovoch, v domovoch mládeže (internátoch) a v záujmových krúžkoch.“²⁹ Mimotriedna výchova je vymedzená ako „výchovná činnosť organizovaná v škole mimo vyučovania. Mimotriednu výchovu pomáhajú zabezpečiť školské družiny a školské kluby, záujmové krúžky, mládežnícke a spoločenské organizácie a podujatia, ktoré organizuje škola v rámci výchovy mimo vyučovania.“³⁰ Je teda zrejmé, že obidva pojmy vyjadrujú rovnaké oblasti výchovnej činnosti, ktorú uskutočňuje škola a školské zariadenia mimo povinného vyučovania, i keď každý z pojmov vznikol v historicky inom období vývoja pedagogickej teórie.

Argument, že škola je hlavným koordinátorom všetkých činností detí a mládeže i mimo školy, v súčasnosti nezodpovedá skutočnosti. Pionierska organi-

zácia SZM, Socialistický zväz mládeže, ďalšie spoločenské organizácie NF, kultúrne a iné zariadenia, vrátane prostriedkov masovej komunikácie, sú mimo školskej sústavy a vyvíjajú relatívne samostatnú činnosť v rámci celospoločenského systému našej komunistickej výchovy (i keď škola s nimi spolupracuje). Preto ani obsah pojmu „výchova mimo vyučovania“ nemôže dnes obšiahnuť a nezahŕňa všetku výchovnú činnosť organizovanú mimo školy a mimoškolskými organizáciami a zariadeniami, i keď je skutočnosťou a platí, že z hľadiska obsahu činnosti sa jedná o jednu a tú istú podstatu výchovných javov. O výchove mimo vyučovania sa správne hovorí v rámci školskej sústavy (ako píše aj R. Sedláč), kde vyučovanie je základným prostriedkom výchovy a vzdelávania v škole. I podľa súčasných metodických pokynov MŠ ČSR a MŠ SSR k záujmovej činnosti žiakov³¹ koordináciu záujmovej činnosti žiakov v rámci školy (ktorá je najvýznamnejšou a najrozsiahljšou činnosťou žiakov mimo vyučovania) uskutočňuje škola v spolupráci s pionierskou skupinou. Mimo rámca školy by mala úloha koordinácie pripadať niektorej komisii národného výboru (podľa miestnych podmienok a tradície). Teda činnosť, ktorá sa uskutočňuje mimo školy, v rámci činností iných organizácií, je prirodzene aj mimo školy koordinovaná. Termín „výchova mimo vyučovania“ je teda pre uvedenú oblasť výchovy mimo školy z logických príčin neadekvátny a ani nezodpovedá praxi. Poňatíu v praxi pre túto oblasť výchovy zodpovedá termín „mimoškolská výchova“. Podobne nie je logické, ak do výchovy mimo vyučovania zahŕňame činnosť PO SZM a SZM, ktoré sú spoločenské organizácie NF, a rovnako aj činnosť domov pionierov a mládeže a staníc, ktoré sú mimoškolskými výchovnými zariadeniami.³² Analogicky z toho vyplýva, že mimoškolské výchovné zariadenia uskutočňujú mimoškolskú výchovu. Tak uvádza aj dokument *Ďalší rozvoj československej výchovnovzdelávacej sústavy*.

Keď sa z hľadiska systému pedagogickej vedy zamýšľame nad otázkou teórie výchovy mimo vyučovania a mimoškolskej pedagogiky, ukazuje sa, že treba výraznejšie odlišovať výchovu mimo vyučovania a mimoškolskú výchovu ako činnosti, potom teórie týchto činností a ďalej pedagogickú disciplínu, ktorej sú predmetom skúmania. Napr. vo filozofii hovoríme o teórii poznania, teórii odrazu, v psychológii o teórii osobnosti, teórii učenia, v pedagogike o teórii kolektívu, teórii hier atď., čím vyjadrujeme teoretické prístupy k ich skúmaniu, rozpracúvaniu, vysvetľovaniu určitých stránok skutočnosti. Výstižne píše K. Galla, že „učlenené oblasti (obory) výchovné činnosti však nemajú vždy protějšek v příslušné pedagogické vědecké disciplíně.“³³ Je teda zrejmé, že problematika výchovy mimo vyučovania (ako výchovnej činnosti organizované školou a jej zariadeniami v čase mimo vyučovania, sa teoreticky rieši v teórii výchovy mimo vyučovania a problematika mimoškolskej výchovy (ako výchovné činnosti organizované všetkými ďalšími zariadeniami, organizáciami) v teórii mimoškolskej výchovy. Nepomôže nám, ak budeme niektorý z pojmov obchádzať.

Oba termíny — „výchova mimo vyučovania“ (zahŕňajúca i obsah pojmu mimotriedna výchova) a „mimoškolská výchova“ — majú svoje opodstatnenie z inštitucionálneho hľadiska, podobne aj teória výchovy mimo vyučovania

a teória mimoškolskej výchovy. Jeden termín nemožno nahradiť druhým ani zamieňať ich nepovažujeme za správne. Avšak obe uvedené teórie by mali byť — vzhľadom na ciele, obsah, formy, metódy i prostriedky práce — súčasťou jednej pedagogickej disciplíny. Jedná sa o rovnakú podstatu výchovných javov (ako správne uvádza V. Bláha) s charakteristickými znakmi dobrovoľných, voľnočasových aktivít, výchovné usmerňovanie činnosti v čase mimo vyučovania v škole a mimo školy vo voľnom čase detí a mládeže. Predmet tejto pedagogickej disciplíny by sme mohli vymedziť ako cieľavedomú výchovno-vzdelávaciu činnosť s deťmi a mládežou, zameranú na vytváranie podmienok pre vhodné využívanie voľného času, na regeneráciu psychických a fyzických síl v aktívnom oddychu, zábave a rekreácii; na formovanie socialistickej osobnosti — záujmov a schopností, aktivity a tvorivosti, spoločenskej angažovanosti, kolektivismu a ďalších vlastností; na rozširovanie a prehľbovanie vedomostí (vrátane prípravy do školy), utváranie zručností a návykov prostredníctvom dobrovoľnej rôznorodej organizovanej a pedagogicky usmerňovanej činnosti. Predmetom je teda výchova v podmienkach voľného času detí a mládeže (mimo povinného vyučovania a mimo povinností v rodine), uskutočňovaná na základe dobrovoľnosti rozličnými výchovnými činiteľmi v celospoločenskom systéme našej komunistickej výchovy — školou, školskými a mimoškolskými výchovnými zariadeniami, spoločenskými organizáciami NF, kultúrno-osvetovými inštitúciami a zariadeniami, prostriedkami masovej komunikácie.

V teórii výchovy mimo vyučovania a mimo školy využívame všetky metódy pedagogického výskumu.

V súčasnosti nemá zatiaľ táto pedagogická disciplína ustálený názov a ani pevné miesto v systéme pedagogickej vedy. Napriek tomu však nemožno pochybovať o jej dôležitosti ani o jej existencii, i keď sa niekedy uvádza ako teória výchovy mimo vyučovania, inokedy ako mimoškolská pedagogika.

Keby sme chceli pre túto disciplínu obhajovať užívaný termín „mimoškolská pedagogika“, neobsiahneme celú oblasť výchovy mimo vyučovania uskutočňovanú v škole. I keď výchovné činnosti organizované školou by bolo možné začleniť z inštitucionálneho hľadiska do školskej pedagogiky, nezodpovedajú tomu svojím obsahom a charakterom činností. Podobne je to aj s termínom „výchova mimo vyučovania“ pre celú uvedenú oblasť. Vyučovanie je charakteristické pre školu, nie pre PO SZM, záujmovú činnosť a ďalšie. Určité riešenie by v súčasnej etape mohol predstavovať spojený termín „teória výchovy mimo vyučovania a mimo školy“, alebo „teória výchovy v čase mimo vyučovania“, čo sa však môže vzťahovať iba na školskú mládež. Terminologicky musí byť názov pedagogickej disciplíny schopný obsiahnuť, postihnúť obidve oblasti výchovných činností. Doterajšie prístupy nevedli k jednoznačnému riešeniu a treba ho hľadať v iných prístupoch.

Podnetný je prístup sociálnej pedagogiky, ako pripomínajú autori O. Baláž,³⁴ M. Prádka,³⁵ V. Staňková,³⁶ kde v chápaní R. Wroczyńskiego³⁷ sa mimoškolská výchova aj zaraďuje. Je to však prístup k výchovným javom z hľadiska ich sociálnych aspektov a nemalo by stačiť, aby túto širokú a dôležitú problematiku riešila iba hraničná pedagogická disciplína. Výraznejšie sa jedná o aplikovanie poznatkov všeobecnej pedagogiky, teórie výchovy a teórie vyu-

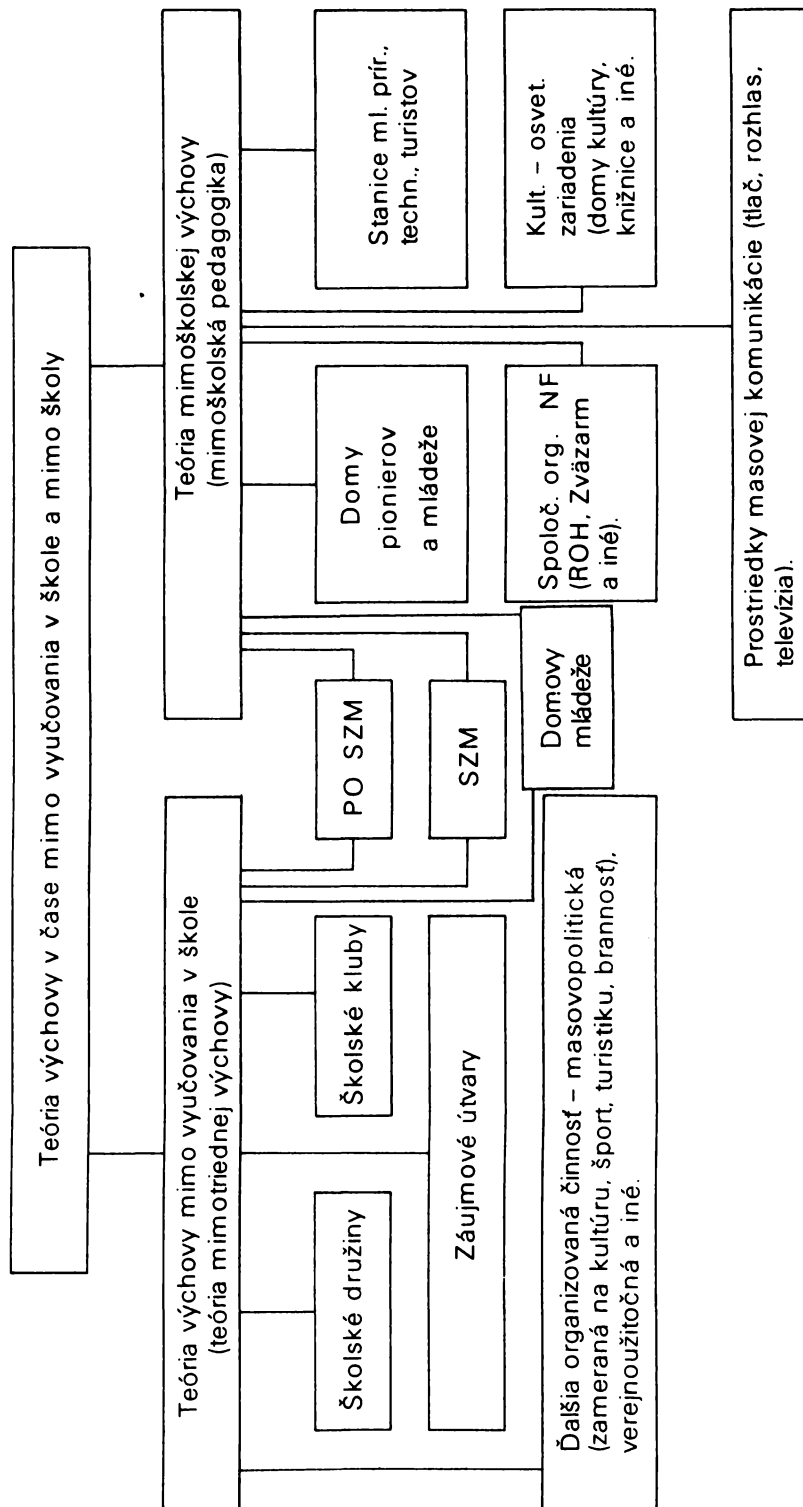
čovania, takže táto problematika by mala byť predmetom skúmania aplikovanej pedagogickej disciplíny v systéme pedagogickej vedy.

Další známy termín, „pedagogika voľného času“, i keď zatiaľ zohľadňuje viac sociologické prístupy, má predpoklady obsiahnuť problematiku teórie výchovy mimo vyučovania v škole i mimo školy. V budúcnosti bude závisieť na tom, akým smerom sa budú uberať pedagogické výskumy z tejto oblasti, najmä v štátnom pláne základného výskumu.

Nemožno tiež zabudnúť, že proces diferenciacie pokračuje a sú výrazné a opodstatnené snahy o konštituovanie teórie výchovy v detskej organizácii i teórie výchovy v mládežníckej organizácii ako relatívne samostatných pedagogických disciplín, resp. pedagogickej disciplíny — pedagogiky detského a mládežníckeho hnutia. Nevyhovuje im školský prístup (ani ako výchovy mimo vyučovania, ani ako mimoškolskej výchovy) a vlastne ani nezodpovedá v celej šírke, ak si uvedomíme, že SZM pôsobí aj na pracujúcu mládež. Oprávnenosť týchto snáh je odôvodnená vlastnými špecifikami výchovy v týchto spoločenských organizáciách detí a mládeže tým viac, že Pionierska organizácia SZM má vlastný výchovný systém teoreticky rozpracovaný, ktorý sa uplatňuje v praxi. Podobne vzhľadom k osobitosti pôsobenia bolo by potrebné cieľavedome rozpracúvať teóriu výchovy prostriedkami masovej komunikácie, kde zatiaľ iba zaznamenávame ich výchovný vplyv.

V súčasnosti však zatiaľ ide o rozvoj integrujúcej pedagogickej disciplíny pre všetky oblasti výchovy detí a mládeže v čase mimo vyučovania v škole a mimo školy, o rozpracovanie špecifických všeobecných zákonitostí tak, aby mohla splňať úlohu všeobecnej pedagogickej teórie výchovy v čase mimo vyučovania voči ostatným — i postupne sa diferencujúcim — čiastkovým disciplínam a teóriám výchovného pôsobenia jednotlivých výchovných činiteľov v tejto oblasti tak, ako z hľadiska najvšeobecnejšej pedagogickej teórie plní všeobecná pedagogika voči ostatným pedagogickým disciplínam.

SYSTÉM VÝCHOVY V ČASE MIMO VYUČOVANIA V PEDAGOGICKEJ TEÓRII A PRAXI

Systém pedagogickej vedy nie je a nemôže ostať statický, pretože by nezodpovedal dynamike vývoja vedy, pedagogickej vedy, ktorej kritériom pravdivosti — ako každej teórie — zostáva prax v mnohotvárnosti života, výchovnovzdelávacej praxe. Podobne aj systém pedagogickej vedy sa bude ďalej rozvíjať a je potrebné ho stále rozpracúvať. V pedagogike, podobne ako v iných vedách, prejavujú sa integračné a najmä diferenciačné tendencie. S rozširovaním a prehĺbovaním poznatkov zvyšuje sa na jednej strane ich možnosť zovšeobecňovania a začleňovania do všeobecnej pedagogiky a na druhej strane prispievajú aj k vyčleňovaniu relatívne samostatných pedagogických disciplín v systéme pedagogickej vedy.

Teória výchovy v čase mimo vyučovania v škole i mimo školy objektívne spĺňa požiadavky kladené na relatívne samostatnú pedagogickú disciplínu. Má svoj predmet skúmania, ktorým je veľmi široká oblasť výchovy detí a mládeže vo voľnom čase v pôsobení rozličných výchovných činiteľov. Z hľadiska spoločenských požiadaviek, vyjadrených v dokumente *Ďalší rozvoj československej výchovnovzdelávacej sústavy*, má významné miesto a plní špecifické poslanie pri výchove všestranne a harmonicky rozvinutej osobnosti. V súčasnej etape svojho vývoja zápasí ešte s mnohými problémami a „detskými chorobami“, ktoré sa odrážajú v nepresnej terminológii i v nejednotnom prístupe pedagógov. Preto je nanajvýš aktuálne a potrebné na túto oblasť výchovy, ktorá úzko súvisí aj s utváraním socialistického spôsobu života, systematickejšie venovať pozornosť pedagogickej teórii a pedagogickému výskumu. Riešenie týchto otázok nemôže byť záležitosťou iba rezortného výskumu školstva, ktorý je zameraný predovšetkým na čiastkové a konkrétne problémy praxe. Hlavné ťažisko by malo byť v štátnom pláne základného výskumu v oblasti pedagogiky.

Zamerali sme sa na závažné otázky teórie výchovy v čase mimo vyučovania v škole a mimo školy a jej miesta v systéme pedagogickej vedy, poukazujúc na nejednotnosť v terminológii a na ďalšie metodologické problémy so snahou v diskusii pomôcť ujednotiť názory a prístupy. Prospelo by to našej pedagogickej vede i vo vzťahu k iným vedným disciplínam. Tak ako píše F. Kozel, „úroveň terminologie je výrazem síly nebo slabosti každého vědního systému.“³⁸ A naviac, neujasnenosť v teórii, neustálenosť pedagogických pojmov nemôže prispieť ani k efektívnemu uplatňovaniu teoretických poznatkov v praxi.

POZNÁMKY

¹ Skalková, J. a kol.: *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha 1983, s. 161.

² Staňková, V.: *Teorie a praxe výchovy mimo vyučování*. Brno 1983, s. 11.

³ Lenin, V. I.: *Spisy*, 29. Praha 1953, s. 466—467.

⁴ Pavlík, O.: *Vývin sovietskeho školstva a pedagogiky so zreteľom na školu povinnú*. Bratislava 1945.

⁵ Čečetka, J.: *Pedagogika*. Liptovský Mikuláš 1947.

- ⁶ Čečetka, J.: *Pedagogika II*. Liptovský Mikuláš 1948.
- ⁷ Skalka, J.: *40 let rozvoje pedagogických věd v Československu*. Rozhledy Čs. PdS při ČSAV, 1986, 6, s. 7.
- ⁸ Kairov, I. A.: *Pedagogika*. Bratislava 1950, s. 390.
- ⁹ Tamže, s. 390.
- ¹⁰ *Pedagogický slovník*, II. díl, P—Ž. Praha 1967, s. 15.
- ¹¹ Velikanič, J. a kol.: *Pedagogika pre pedagogické fakulty vysokých škôl*. Bratislava 1978, s. 16.
- ¹² Vaniš, L. a kol.: *Základy vojenské pedagogiky*. Praha 1983, s. 16.
- ¹³ Galla, K. — Sedlář, R.: *Základy socialistické pedagogiky*. Praha 1983, s. 97.
- ¹⁴ *Pedagogická encyklopédia Slovenska I. A—O*. Bratislava 1985, s. 579.
- ¹⁵ Filkorn, V.: *Úvod do metodológie vied*. Bratislava 1960, s. 45—46; Jadov, V. A.: *Sociologický výskum*. Bratislava 1977, s. 29; Sztompka, P.: *Teoria i eyjasnianie*. Z metodologických problemov sociológii. Warszawa 1973, s. 59.
- ¹⁶ Galla, K.: *Základy socialistické pedagogiky*. Praha 1983, s. 94.
- ¹⁷ Blížkovský, B.: *Ke špecifičnosti výchovy mimo vyučování*. Socialistická škola, 1962—63, 7, s. 414.
- ¹⁸ Bláha, V.: *Výchova mimo vyučování na základních školách*. Praha 1984, s. 36—37.
- ¹⁹ *Pedagogický slovník*, II. díl P—Ž. Praha 1967.
- ²⁰ Cit. dielo, s. 388.
- ²¹ Cit. dielo, s. 15.
- ²² Cit. dielo, s. 388.
- ²³ Bláha, V.: *Výchova mimo vyučování na základních školách*. Praha 1984, s. 40.
- ²⁴ Opata, R. a kol.: *Teorie a praxe výchovy mimo vyučování*. Praha 1979, s. 18.
- ²⁵ Cit. dielo, s. 18.
- ²⁶ Sedlář, R.: *Výchova mimo vyučování, její tradice a principy*. Praha 1968, s. 5.
- ²⁷ Sedlář, R.: *Základy mimovyučovacího výchovného systému v socialistické škole*. Praha 1976, s. 70.
- ²⁸ Brenčičová, M.: *Úvod do teórie mimoškolskej pedagogiky*. (Skriptum). Bratislava 1971, s. 9.
- ²⁹ *Pedagogická encyklopédia Slovenska*, 2, P—Ž. Bratislava 1985, s. 571.
- ³⁰ *Pedagogická encyklopédia Slovenska*, 1, A—O. Bratislava 1984, s. 580.
- ³¹ *Poňatie záujmovej činnosti žiakov základnej školy. Základy ďalšieho rozvoja záujmovej činnosti žiakov základnej školy*. Schválené MŠ SSR dňa 31. 4. 1983, č. 5, 724/1983—20; *Poňatie výchovy mimo vyučovania žiakov stredných škôl*. Schválené MŠ SSR dňa 13. 1. 1983 č. 816/ 1983-21.
- ³² *Zákon SNR č. 78/1978 Zb. o školských zariadeniach v znení vyhlásenom pod č. 51/1984; Ďalší rozvoj československej výchovnovzdelávacej sústavy*. Projekt a dôvodová správa. Bratislava 1976, s. 55.
- ³³ Galla, K.: *Základy socialistické pedagogiky*. Praha 1983, s. 94.
- ³⁴ Baláž, O.: *Sociálna pedagogika — veda o sociálnych aspektoch výchovy*. In: Baláž, O., a kol.: *Sociálne aspekty výchovy*. Bratislava 1981, s. 28.
- ³⁵ Prádka, M.: *Kapitoly ze sociálné pedagogiky*. Brno 1970, s. 3.
- ³⁶ Staňková, V.: *Teorie a praxe výchovy mimo vyučování*. Brno 1984, s. 19.
- ³⁷ Wroczyński, R.: *Sociálna pedagogika*. Bratislava 1968.
- ³⁸ Kozel, F.: *30 let cesty k vědecké teorii výchovy*. In: *II. zjazd SPdS Nitra, jún 1975*. ÚŠI Bratislava 1976, s. 37.

Система педагогической науки отражает динамику своего развития. Так, как и в других областях науки, в педагогике дает себя знать с одной стороны интеграционное стремление а с другой стороны, стремление к дифференциации. Развитие отдельных областей педагогической науки зависит от развития теории и практики соответствующей области воспитания.

Теория внешкольного воспитания, как специфическая область педагогики и ее место в системе педагогической науки, изучается при помощи исторического и логического анализов. Теория внешкольного воспитания в наши дни все еще не нашла своего общепризнанного места в системе педагогической науки, не смотря на то, что отвечает требованиям сравнительно самостоятельной педагогической дисциплины. Ее предметом является воспитание детей и молодежи в свободное время, осуществляемое на основе добровольности в общественной системе коммунистического воспитания – в школьных и внешкольных воспитательных учреждениях и при помощи средств массовой коммуникации. На современном этапе своего развития она все еще несет отпечаток «детских заболева-

ний», которые находят свое отражение в отсутствии единого подхода к этой проблематике и в неточной терминологии. Основные понятия «воспитание вне урока», «внеклассное воспитание», «внешкольное воспитание», обозначают часто одну и ту же область педагогической теории и практики. Проявляется требование более четко отличать внешкольное воспитание как деятельность, далее теорию этой деятельности и педагогическую дисциплину, которая является предметом исследования. Надо создать концепцию, объединяющую все подходы к вопросам теории внешкольного воспитания и к внешкольной педагогике. К этой проблематике существует у нас сравнительно богатая педагогическая литература, но отсутствует ее классификация с точки зрения системного подхода, который включил бы ее в систему школьного и внешкольного воспитания. Внешкольное воспитание детей и молодежи имеет столь важное значение, что надо уделять более выразительное и систематическое внимание его теории, чтобы она смогла эффективно действовать на практике воспитания.

EMÍLIA KRATOCHVÍLOVÁ

THE THEORY OF EDUCATION IN THE TIME NOT DEVOTED TO THE TEACHING IN THE SYSTEM OF THE SCIENCE OF PEDAGOGICS

The system of the science of pedagogics is a reflection of the dynamics of its evolution. Similarly to other sciences integrational and differential tendencies manifest themselves in this area. Individual pedagogical disciplines are being developed here in a follow-up to the development of the theory and practice of the given area of education.

The problems concerning the theory of education during the time which is not de-

voted to the teaching or the time spent outside school as a specific pedagogical discipline is being investigated by the means of the historical and logical analyses. At the time present the theory of education during the time aside from the teaching has not got any stabilized place in the system of the pedagogical sciences, though it complies with the demands put on a relatively independent pedagogical discipline. Its object is the education un-

der conditions of children's and young people's leisure time realized voluntarily through different educational factors within the social system of the communist education, school, different educational institutions within and outside the frame of school, through the means of the mass communication media. At the stage of its present evolution it is still stigmatized by a number of „children's diseases“ which manifest themselves in non-homogenous teachers' attitudes and in an unprecise terminology. Elementary concepts such as „education aside from the teaching“, „out-of-school education“, „out-of-classroom education“ often express the same area of pedagogics and the pedagogical theory and practice in an ununited and unprecise defining. The need of a more expressive differentiating the time aside from the

teaching as an activity, as a theory of this activity, and as a pedagogical discipline manifests itself, the pedagogical discipline being the object of investigating. — It is necessary to elaborate a conception which would unify the attitudes to those problems of the education aside from the teaching, and to the out-of-school pedagogics. As for the problems a such comparatively rich pedagogical literature is available but what lacks is elaborating the problems from the point of view of the system approach with respect to the whole educational system, both at and outside school. Children's and young people's education aside from school and the teaching covers important tasks and it is necessary to pay more attention to its theory so that it may support effectively the educational practice.